

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning 2021

Lilla Uppåkra 12:20 och 12:21 fornlämning L1989:8189

HUSBYGGE

Staffanstorps kommun
Skåne län

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning 2021

Lilla Uppåkra 12:20 och 12:21 fornlämning L1989:8189

HUSBYGGE

Staffanstorps kommun
Skåne län

Skånearkeologi AB

Per Sarnäs

Midgårdsgatan 3

216 19 Malmö

Tel: 0708-82 78 16

E-post: info@skanearkeologi.se

Webb: www.skanearkeologi.se

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning 2021

Lilla Uppåkra 12:20 och 12:21, fornlämning L1989:8189

Husbygge

Staffanstorps kommun

Skåne län

Skånearkeologi

Rapport 2022:2

Författare: Per Sarnäs

Grafisk form: Anders Gutehall

Omslagsbild: Schaktet för tillfartsvägen inom Lilla Uppåkra 12:21

Kartor: © Lantmäteriet/Metria ordernr 742647

© Skånearkeologi 2022

Innehåll

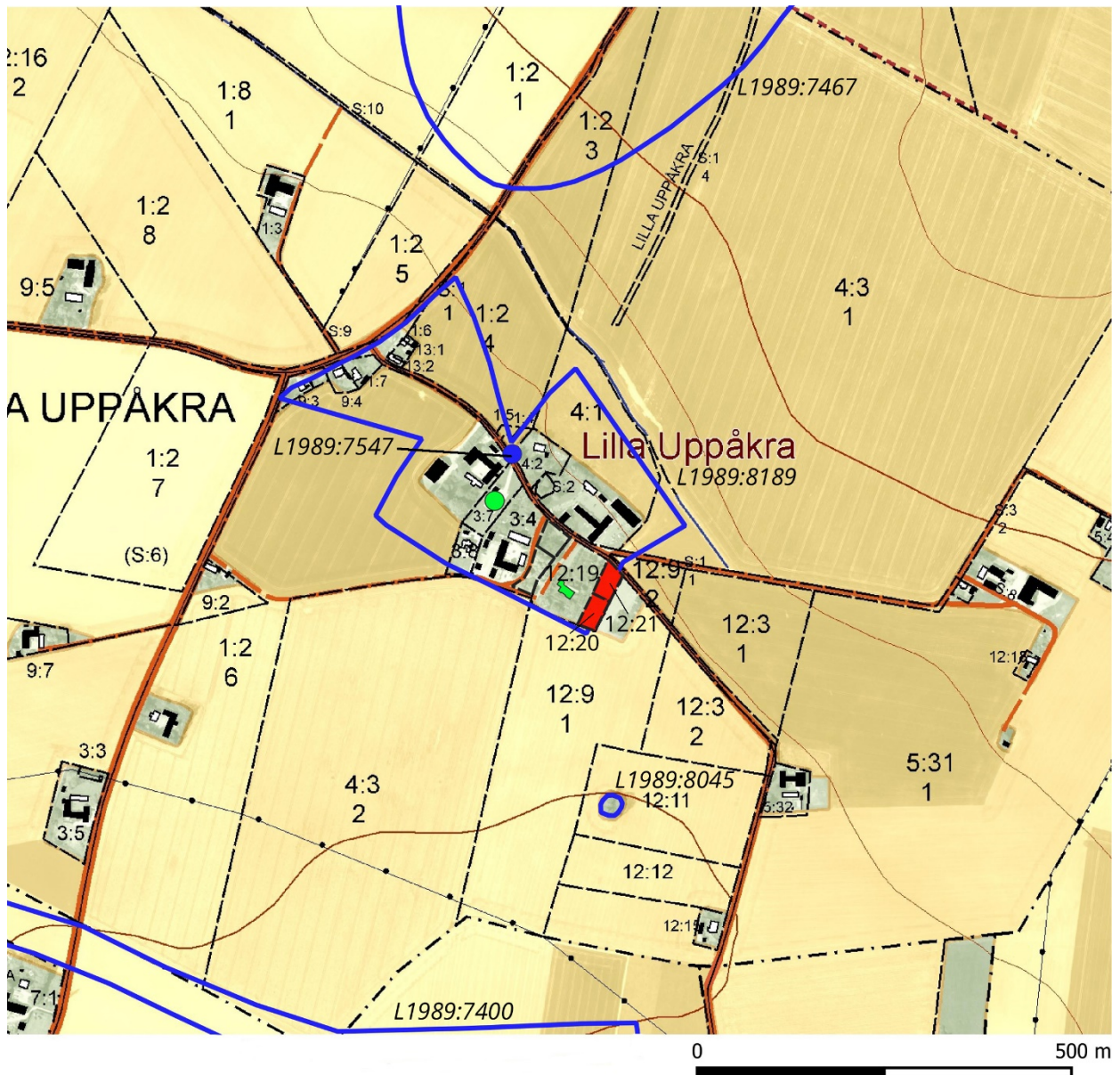
Sammanfattning	5
Inledning	5
Syfte och metod	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Tidigare undersökningar	6
HISTORISKA KARTOR	6
Undersökningsresultat	7
Lilla Uppåkra 12:20	7
Lilla Uppåkra 12:21	7
Tolkning och källkritik	9
Referenser	9
Tekniska och administrativa uppgifter Lilla Uppåkra 12:20	10
Tekniska och administrativa uppgifter Lilla Uppåkra 12:21	11

Figur 1. Karta över Skåne med Staffanstorps kommun markerat med blå färg.

Figur 2. Del av fastighetskartan över Lilla Uppåkra. Fornlämningar är markerade med blå linje eller blå prick. De två undersökningsområdena (L:a Uppåkra 12:20 & 12:21) är markerade med röd färg. De i texten omnämnda fornlämningarna har försetts med sitt fornlämningsnummer i kursiv stil. Tidigare undersökningar är markerade med ljusgrönt.

© Lantmäteriet

Sammanfattning

Med anledning av att fastigheterna Lilla Uppåkra 12:20 och 12:21, som ligger inom Lilla Uppåkra historiska bytomt (L1989:8189), planerades bebyggas beslutade Länsstyrelsen Skåne om arkeologiska undersökningar i form av schaktningsövervakningar. De två fastigheterna ligger intill varandra och berör de äldre lägena för gård nr 5 och nr 11. De två undersökningarna samrapporteras i denna rapport.

Schaktningsövervakningen inom Lilla Uppåkra 12:20 kom att omfatta 132 m² schakt som upptogs med grävmaskin fördelat på två schakt. I schakten framkom sammanlagt åtta stolphål, två gropsystem och ett dike. I fyndväg påträffades en liten skärva yngre rödgods i ett dike samt djurben i ett gropsystem. Inom Lilla Uppåkra 12:21 dokumenterades sammanlagt fyra schakt med en sammanlagd yta av 212,7 m². I schakten framkom 11 stolphål, 9 stenavtryck?, 4 gropar, 2 diken och en härd.

Undersökningen inom Lilla Uppåkra 12:20 berörde de sydostligaste partierna av gård nr 11. Undersökningen inom Lilla Uppåkra 12:21 berörde även den en del av det sydostligaste delen av gård nr 11 men även motsvarande del av den vid enskiftet utflyttade gård nr 5.

Inledning

Med anledning av att fastigheterna Lilla Uppåkra 12:20 och 12:21, som ligger inom Lilla Uppåkra historiska bytomt (L1989:8189), planerades bebyggas beslutade Länsstyrelsen Skåne om arkeologiska undersökningar i form av schaktningsövervakningar. De två fastigheterna ligger intill varandra och berör de äldre lägena för gård nr 5 och nr 11. De två undersökningarna samrapporteras i denna rapport.

Syfte och metod

Syftet med schaktningsövervakningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera berörda lämningar och kulturlager.

Anläggningar och schakt har mätts in med en RTK-GNSS. Samtliga anläggningar har undersökts med en metalldetektor. En sektionsritning har upprättats i skala 1:20.

Topografi och fornlämningsmiljö

Lilla Uppåkra ligger i ett utpräglat fulläkerslandskap ca 1 km söder om Uppåkra. Lilla Uppåkra omnämns första gången i skriftliga källor år 1300 som Uppåkra lilla. Uppåkra betyder de högt belägna åkrarna. Lilla anger storleksförhållandet till Uppåkra kyrkby (Skånsk ortnamnsdatabas; Hallberg 1991).

Undersökningsområdena låg i den sydöstra delen av byn inom gårdsläget för gård nr 11 och delvis för gård nr 5 enligt geometrisk avmätning 1703 och enskifteskartan från 1812 (Lantmäteriet historiska kartor).

Fornlämningsmiljön domineras av Uppåkra (se nedan L1989:7467) som är Skandinavien största, fyndrikaste och mest långvariga järnåldersbosättning som har varit befolkad under mer än tusen år, från 100-talet f.Kr. till 1000-talet e.Kr. Platsen fungerade som ett kommersiellt, politiskt och religiöst centrum. Fornlämningen sträcker sig över en yta av minst 40 hektar. Undersökningsområdet ligger knappt 500 söder om Uppåkra. Nedan följer en redovisning av de närmaste relevanta fornlämningarna i Fornsök (figur 2).

L1989:7467 – Grav- och boplatsoområde med en utbredning av ca 1100 x 600 m. Fornlämningen har undersökts delvis. Avgränsningen baserar sig på förhöjda fosfatvärden, topografiska förhållanden och utbredningen av kulturlager. Vid utgrävningar 1934 framkom söder om kyrkogården ett 1,6–3 m djupt kulturlager, härdar, skörbrända stenar och 1 hyddbotten. Det nämns även att man har iakttagit ett 1,7 m djupt kulturlager i samband med en nyupptagen grav 20 m norr om kyrkan. Under åren 1968–1975 har det utförts olika arkeologiska undersökningar inom området med

boplatslämningar. Med början 1996 har Lunds universitet utfört ett stort antal arkeologiska undersökningar inom området. Dessa har gett ett rikt resultat med ett fyndmaterial som i sin mängd och sammansättning ger boplatsen en särställning gentemot andra boplatslokaler i denna del av landet. Inom området har det påträffats flatmarksgravar från förhistorisk tid. Under åren 1918–1953 har man inom området påträffat gravar eller spår efter gravar, såsom urnor och kärl med artefakter. Troligen kan man förvänta sig fler gravar inom området.

L1989:7547 – Gårdssten av granit, ca 0,45 m hög, 0,28 m bred och 0,15 m tjock. På stenens nordvästra sida finns följande text: "L.UPÅKRA / N.4.8. / N.K.S. Stenen är vitmålad och texten imålad med svart färg.

L1989:8045 – Hög som är ca 22 m i diameter och 4,3 m hög. I högens centrum och mot nordväst finns en ca 7 x 4 m stor avbanad yta.

L1989:8189 – Bytomt med en utbredning av ca 450 x 100–300. Lilla Uppåkras bytomt enligt Geometrisk avmätning från 1703.

TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR

Wallin kulturlandskap och arkeologi utförde en arkeologisk förundersökning, år 2011, inom fastigheten Lilla Uppåkra 3:7 i bytomtens centrala del. Vid undersökningen som omfattade tre sökschakt om sammanlagt 59 m² påträffades endast sentida lämningar och fynd. Lämningarna bestående av gropar, stolphål och ytliga horisonter av lera och bränd lera, tolkas tillhöra den gård nr 9, som enligt enskifteskartan från år 1812 legat på platsen. Enstaka fynd i form av tegel och yngre rödgoods observerades i såväl undersökta anläggningar som i matjordsfyllningen (Bondesson Hvid 2011) (figur 2).

År 2017 genomförde Skånearkeologi en schaktningsövervakning inom fastigheten Lilla Uppåkra 12:19. En yta av ca 264 m² avbanades med grävmaskin varvid det framkom 128 stolphål, 15 gropar, 4 härदार, 4 diken och en kokgrop. Av dessa anläggningar undersöktes helt eller delvis 39 stolphål, 1 härदार och en kokgrop. Kokgropen kunde genom fynd av keramik dateras till förromersk järnålder. I övrigt utgjordes fynden av keramik som daterats till vikingatid–högmedeltid. Spår av två hus som har daterats till 1000–1200-tal respektive 1200–1300-tal kunde identifieras i schaktet. Undersökningen omfattade delar av gård nr 11 (Sarnäs 2018) (figur 2).

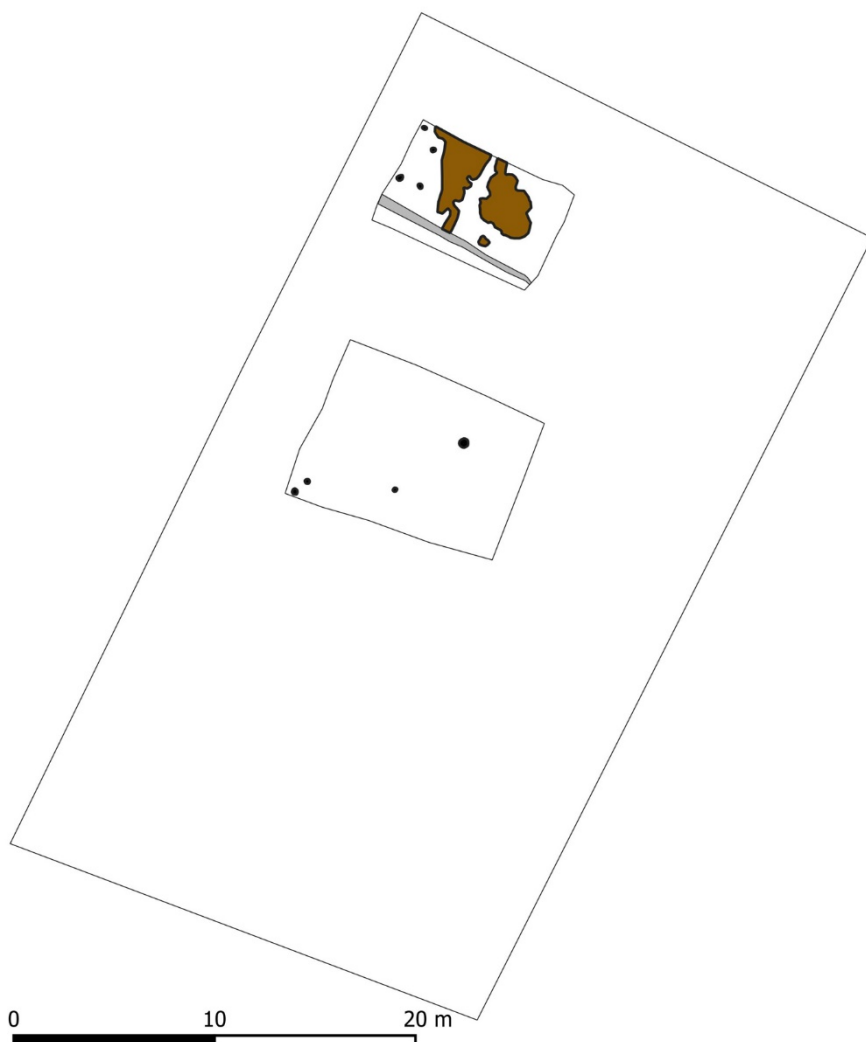
HISTORISKA KARTOR

De två undersökningarna berör delar av gård nr 11 och gård nr 5 enligt 1703 års geometriska avmätning. Gård nr 11 är en av de gårdar som kom att ligga kvar på ursprunglig plats i samband med enskiftet 1812. Gård nr 5 blev dock utflyttad (figur 3).

Figur 3. Utdrag ur Geometrisk karta från 1703. De två undersökningsområdena låg strax öster om gård nr 5 och nr 11.

© Lantmäteriet

Figur 4. Schaktplan för Lilla Uppåkra 12:20 som visar de två schakten och fastighetsgränsen. Stolphål är markerade med svart, diket med grått och gropar/gropssystem med brunt.

Undersökningsresultat

Stora delar av fastigheterna har utgjort en plantskola som har fått växa vilt. De båda undersökningarna krävde borttagande av stubbar innan schaktning kunde genomföras. Stubbarnas rotsystem var dock inte så djupa att underliggande lämningar kom att påverkas.

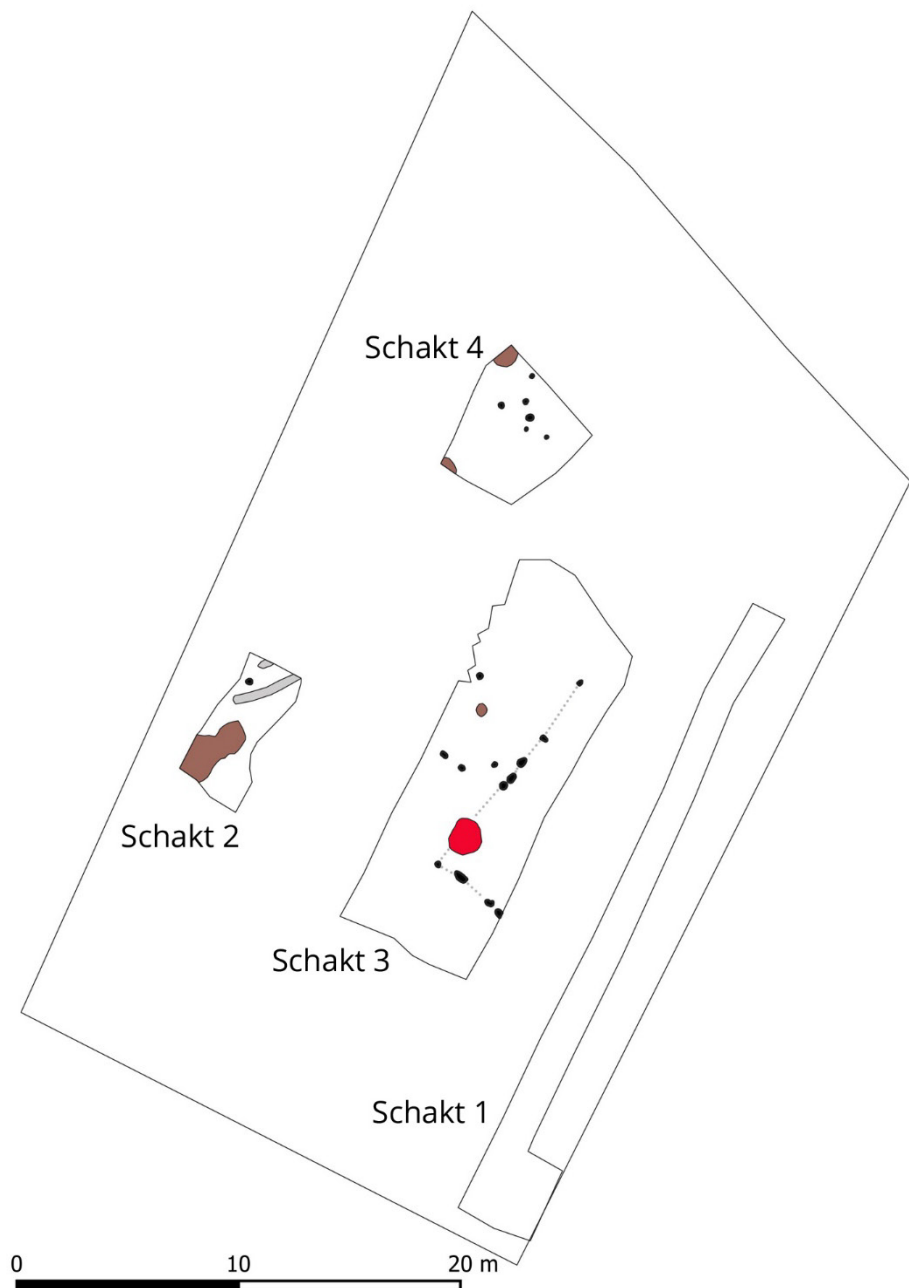
LILLA UPPÅKRA 12:20

Schaktningsövervakningen kom att omfatta 132 m² schakt som upptogs med grävmaskin fördelat på två schakt (85 resp. 47 m²) (figur 4). I schakten framkom sammanlagt åtta stolphål, två gropssystem och ett dike. I fyndväg påträffades en liten skärva yngre rödgods i diket samt djurben i gropsystemen. I gropsystemen och diket indikerade metalldetektorn för tre utslag för järn. I matjorden påträffades endast någon enstaka bit tegel. Det norra schaktet (garage) följdes i sin helhet medan det södra schaktet (bostaden) bara delvis följdes och infarten övervakades överhuvudtaget inte med beaktande av vad som framkommit liksom resultaten från undersökningen på den intilliggande fastigheten Lilla Uppåkra 12:21 (figur 4).

LILLA UPPÅKRA 12:21

Inom den yta där själva bostadshuset ska uppföras var delar av matjorden bortschaktad sedan tidigare, troligen för att få en jämn yta. Denna schaktning har dock inte berört underliggande anläggningar. Sammanlagt fyra schakt dokumenterades med en sammanlagd yta av 212,7 m². I schakten framkom 11 stolphål, 9 stenavtryck?, 4 gropar, 2 diken och en härd.

Figur 5. Schaktplan för Lilla Uppåkra 12:21 som visar de fyra schakten och fastighetsgränsen. Stolphål är markerade med svart, gropar med brunt, diken med grått och härden med rött. Den grå prickade linjen visar utsträckningen av de nio stolphålsliknande anläggningarna som kan ha utgjort spåren efter ett mindre uthus.

Schaktningen inleddes med schakt för en tillfartsväg (schakt 1). I början följdes hela vägbredden men då inget framkom i schaktet så övergick schaktningen till halva vägbredden. I schaktet påträffades hanken till en kanna i yngre rödgods. Schaktet för tillfartsvägen omfattade 17,8 m².

I nordöstra delen av fastigheten upptogs ett 54,2 m² stort schakt för anläggande av en pool (schakt 2). Detta schakt låg utanför den nedschaktade ytan. I schaktet framkom två gropar, två diken och ett stolphål. Vid framrensning av groparna påträffades enstaka djurben.

Det största schaktet utgjordes av schaktet för bostaden vilket var ca 113,7 m² stort (schakt 3). I schaktet framkom fyra stolphål, en hård och en grop. Det framkom även nio stolphålsliknande anläggningar som bildade två rader i vinkel mot varandra. (figur 5). Anläggningarna var något oregelbundna i plan och endast någon cm djupa och hade en matjordslignande fyllning. De framkom inom det område som i sen tid har schaktats ned för att skapa en plan yta. Möjligen utgör anläggningarna avtryck efter grundstenar efter någon typ av ekonomibyggnad eller så kan de ha uppstått i samband med betupp- lag. I härden som undersöktes till hälften påträffades flintavslag som är slagen med en teknik som inte fullt ut når upp till neolitiskt flintsmide men klart bättre än vad som

presterades under äldre järnålder vilket då kan tolkas som att härden kan vara från yngre bronsålder (figur 5).

Tolkning och källkritik

Anläggningarnas utbredning inom de två undersökningarna överensstämmer väl med fornlämningsbegränsningen för Lilla Uppåkra bytomt (L1989:8189).

Undersökningen inom Lilla Uppåkra 12:20 berörde de sydostligaste partierna av gård nr 11. Undersökningen inom Lilla Uppåkra 12:21 berörde även den en del av det sydostligaste delen av gård nr 11 men även motsvarande del av den vid enskiftet utflyttade gård nr 5 (schakt 4) (figur 3).

Den undersökta härden torde tillhöra en boplatslämning från yngre bronsålder–äldre järnålder tillsammans med den kokgrop som undersöktes inom fastigheten Lilla Uppåkra 12:19 (Sarnäs 2018). En del av de stolphål som framkommit vid undersökningarna skulle kunna vara en del av en sådan boplat. Möjligen ska även gravhögen (L1989:8045) ses i ett sådant sammanhang.

Referenser

Litteratur

- Hallberg, G. 1991. Skånes ortnamn. Skrifter utgivna av dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund. Serie A Bebyggelsenamn. Del 2 Bara härad.
- Sarnäs, P. 2018. Lilla Uppåkra 12:19, fornlämning 27. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning 2017. Skånearkeologi rapport 2018:10.

Opublicerat material

- Bondesson Hvid, B. 2011. Arkeologisk förundersökning, Lilla Uppåkra 3:7, RAÄ 27, Uppåkra socken, Staffanstorps kommun. Wallin kulturlandskap och arkeologi, rapport 2011:10.

Kartmaterial

- Fastighetskartan
Enskifteskarta 1812
Geometrisk avmätning 1703

Internetreferenser

- Fornsök
Lantmäteriet historiska kartor

Tekniska och administrativa uppgifter Lilla Uppåkra 12:20

Länsstyrelsens diarienummer431-9951-2021
Skånearkeologis diarienummer202123

Län Skåne
Kommun Staffanstorp
Socken Uppåkra
Fastighet Lilla Uppåkra 12:20
RAÄ-nummer L1989:8189/Uppåkra 27:1

Koordinatsystem Sweref 99 TM
N koordinat 6169144
E koordinat 384677
M ö.h. 22-23

Fältarbetstid 2021-10-20
Antal arbetsdagar 1
Antal arkeologtimmar 4

Undersökt yta 132 m²

Projektansvarig Per Sarnäs
Uppdragsgivare Anna Larsen

Arkivmaterial i form av shp-fil, digitala foton och rapportoriginal förvaras på Lunds universitets historiska museum

Tekniska och administrativa uppgifter Lilla Uppåkra 12:21

Länsstyrelsens diarienummer 431-6711-2021
Skånearkeologis diarienummer 202121

LänSkåne
KommunStaffanstorp
Socken Uppåkra
Fastighet Lilla Uppåkra 12:21
RAÄ-nummer L1989:8189/Uppåkra 27:1

Koordinatsystem Sweref 99 TM
N koordinat 6169184
E koordinat 384700
M ö.h.21-22

Fältarbetstid 2021-09-15-2021-09-27
Antal arbetsdagar2
Antal arkeologtimmar 12

Undersökt yta213 m²

Projektansvarig Per Sarnäs
Uppdragsgivare Fredrik Jönsson

Arkivmaterial i form av shp-fil, digitala foton och rapportoriginal förvaras på Lunds universitets historiska museum